

מושגים ביהדות

חנוכה

1. **חנוכה** - שם חג בן שמונה ימים המתחיל בכ"ה בכסלו. הוא נקרא כך על שם **חנוכה המזבח** שנטמא ע"י היוונים, או **חנוכה בית המקדש** וטהרתו מחדש לאחר 3 שנים שהיוונים טמאו אותו. יש שמצאו בשם זה רמזים בראשי תיבות: 1. **חנו ב-כ"ה** בכסלו. בתאריך זה זכו החשמונאים למנוחה וחנייה ראשונה לאחר שניצחו את היוונים. בו ביום הם נכנסו לבית המקדש, טיהרו אותו, בנו מחדש את המזבח המחולל והדליקו את המנורה. 2. **ח' נרות והלכה כבית הלל** (שמוסיפים נר בכל יום בחנוכה- ראה להלן).

2. **מקבים/ מכבים, ספר מקבים (החשמונאים)**
מקבים - הכינוי שניתן לחשמונאים (ראה להלן), והוא מלשון **מקבת** - ברזל שמכים בו כפטיש, כך הם היכו ביוונים. בתקופה מאוחרת יותר שינו את הכתיב ל**מכבים** - ראשי תיבות של "**מי כמוך באלים י'**". הסיפור על ניצחונות המכבים על היוונים מופיע ב**ספר מקבים**. ספר מקבים א' - נכתב, כנראה, בעברית בארץ ישראל, על ידי מחבר שהכיר היטב את המקומות שעליהם כתב; וספר מקבים ב' - נכתב, כנראה, במצרים בשפה היוונית (ותורגם לעברית). הם נקראים גם **ספר חשמונאים**.

3. **חשמונאים**
בספרות חז"ל המכבים נקראים **חשמונאים**, והם: מתתיהו הכהן וחמשת בניו, יוחנן, שמעון (התרסי), יהודה (המכבי), אלעזר ויונתן (הוופסי). הם חיו בימי בית המקדש השני. מתתיהו ובניו נשאו את נס המרד ביוונים בשל הגזרות הקשות של מלכם, אנטיוכוס הרביעי, על לימוד התורה וקיום מצוותיה. הם נלחמו ביוונים עד שזכו לעצמאות מדינית בארץ. מהשושלת של החשמונאים עמדו כהנים גדולים ומלכים. מספר הסברים ניתנו לשם זה: 1. תואר של אישיות גדולה וחשובה, רמת יחס ובעלת כושר הנהגה, כמו שנאמר: "יאתיו חשמנים" (תהלים סח, לב). 2. שם של אחד מאבותיו של מתתיהו, או כינוי למשפחתו. 3. שם היישוב **חשמון** שבנגב (יהושע טו, כו), בו התיישבו אבותיו של מתתיהו הכהן בשובם מגלות בבל.

4. **ספר יהודית, יהודית, מאכלי חלב וגבינה**
אחד מהספרים החיצוניים (שלא נכנסו לתנ"ך), בו מסופר על **יהודית** שיצאה לבדה להביא תשועה לעם ישראל. כאשר הולופרנס שר צבא נבוכדנצר הגיע לשומרון, היא הצליחה להיכנס למחנהו. לאחר שהיא השקתה אותו בין והאכילה אותו גבינה, היא כרתה את ראשו, כך היא הצילה את עם ישראל. המסורת קישרה זאת עם חג החנוכה, לכן יש הנוהגים לאכול בו מאכלי חלב וגבינה לזכר מעשה גבורה זה.

5. **מתיוונים**
יהודים שהושפעו מהתרבות היוונית. הם התלבשו, דיברו ונהגו במנהגי היוונים. רבים מהם זכו בשל כך מהיוונים לכבוד, כסף ומשרות רמות. רבים מהכהנים הגדולים והכהנים

שעבדו במקדש היו מתייוונים. חכמי ישראל התנגדו בתוקף למעשיהם, שלעיתים קרובות היו בניגוד למצוות התורה.

6. אף הן היו באותו הנס

מעיקר הדין נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא. אך בהדלקת נרות חנוכה הן חייבות, כי גם הנשים היו בנס ההצלה מידי היוונים. ויש שהוסיפו טעם לחיובן, שאחד הנסים נעשה ע"י אשה - היא יהודית (ראה לעיל).

7. פרסומי ניסא

מצווה לפרסם את הנסים שעשה הקב"ה לחשמונאים: הניצחון במלחמה נגד היוונים, והדלקת המנורה שמונה ימים מפח שמן שהספיק רק ליום אחד. לכן יש להדליק את החנוכה במקום שרבים יכולים לראות אותה. מסיבה זו מדליקים נרות גם בבית הכנסת.

8. תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם

כלל הלכתי שפירושו - הדבר השכיח יותר קודם לדבר הנדיר. לכן, יש להתפלל תפילת ערבית לפני הדלקת נרות חנוכה, כי תפילת ערבית תדירה יותר כי היא בכל יום. וכן, במוצאי שבת יש לעשות בבית הבדלה ורק אחר כך להדליק נרות חנוכה, כי ההבדלה תדירה יותר, עושים אותה בכל מוצאי שבת וחג.

9. עד שתכלה רגל מן השוק

מותר להדליק את נרות החנוכה כל זמן שיש אנשים המסתובבים בחוץ, ויראו את החנוכה.

10. נר איש וביתו, מהדרין, מהדרין מן המהדרין

מעיקר הדין מספיק שבעל הבית ידליק בכל יום מימי החנוכה נר אחד עבור כל בני ביתו. **המהדרין** - נהגו שכל אחד מבני הבית הדליק בכל יום נר אחד. **המהדרין** (יותר) מן **המהדרין** - נוהגים בכל יום להוסיף נר אחד בכל יום כמספר של אותו היום, כגון: ביום השביעי - 7 נרות. בני אשכנז נוהגים שכל בני הבית מדליקים כך, ובני עדות המזרח נוהגים שרק בעל הבית מדליק נרות.

11. מוסיף והולך, מעלין בקודש, פוחת והולך

לדעת בית הלל: **מוסיף והולך**, כלומר, בכל יום יש להדליק נר נוסף כמספר הימים הנכנסים, כי "**מעלין בקודש ולא מורידין**", כלומר: ביום השני - 2 נרות, ביום השלישי - 3 נרות, וכך עד הלאה. לדעת בית שמאי: **פוחת והולך** לפי הימים היוצאים, כלומר, ביום הראשון - 8 נרות, ביום השני - 7 נרות וכך הלאה. ההלכה היא כבית הלל.

12. הדלקה עושה מצווה, כבתה אין זקוק לה

הדלקת הנרות היא עיקר המצווה. לכן, אם בעת ההדלקה היו כל התנאים להדלקה כהלכתה, אין חובה להדליק פעם נוספת. לדוגמא: אם הנרות **כבו** לאחר ההדלקה (שהיתה כהלכתה), לפני שנגמר הזמן שהם חייבים לדלוק - שהוא חצי שעה, **אין חובה להדליק שוב**, אך נהוג להדליק את הנרות שכבו ללא ברכה.

13. מצווה מן המובחר, מאכלים העשויים משמן, סופגניות

בנר חנוכה יש מספר דרגות בקיום המצווה. מעיקר הדין כל השמנים כשרים להדלקה, אך מובחר יותר להדליק **בשמן זית**, כי נס חנוכה נעשה על ידי שמן זית - מציאת פח שמן זית, שהספיק להדלקת המנורה במקדש ליום אחד בלבד, והוא דלק שמונה ימים. לזכר נס זה נוהגים בחנוכה לאכול מאכלים העשויים בשמן, כגון: **סופגניות**, לביבות.

14. שמש

הנר בו מדליקים את הנרות שבחנוכה. נהוג להדביקו קצת גבוהה מיתר הנרות, כדי שיבחינו שהוא אינו ממניין הנרות.

15. מעוז צור

פיוט, הנפתח במילים אלו, שנהוג לשיר לאחר הדלקת הנרות. בפיוט, שחובר בגרמניה, יש 6 בתים, האותיות הראשונות מחמשת הבתים הראשונים מרכיבות את שם מחברו - **מרדכי**. כל בית מוקדש לתקופה אחרת. בית 1 - הקדמה של תודה לקב"ה, ותקווה להקריב תודה, בחנוכה המזבח בגאולה השלימה. בית 2 - מוקדש לגאולה מגלות מצרים. בית 3 - הגאולה מגלות בבל. בית 4 - לסיפור מגילת אסתר וגלות פרס. בית 5 - סיפור חנוכה וגלות יוון. בית 6 - בקשה מהקב"ה שינקום באויבי ישראל, ויביא את הגאולה השלמה מגלות אדום.

16. על הנסים

תפילה קצרה הנאמרת בחנוכה (ובפורים) בתפילת שמונה עשרה בברכת "ההודאה", ובברכת המזון ב"ברכת הארץ". בתפילה זו אנו מודים לקב"ה על הנסים שהקב"ה עשה לעם ישראל בימים אלו.

17. שבת חנוכה

השבת בתוך חנוכה (פעמים ויש שתי שבתות בחנוכה), בה מוציאים שני ספרי תורה. אם היא חלה בראש חודש טבת מוציאים 3 ספרי תורה: 1. לקריאה בפרשת השבוע 2. לראש חודש 3. לחנוכה. ההפטרה היא בנבואה על המנורה הנזכרת בזכריה ב', ולא בפרשת השבוע, כי פרסום הנס עדיף מהכלל של תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם (ראה לעיל).

18. סביבון

היוונים אסרו על היהודים ללמוד תורה, לכן הם למדו תורה בסתר. במקרה שהיוונים הופיעו לפתע, החלו התלמידים לשחק בסביבונים, כך התקבל הרושם שהם התכנסו לשם משחק ולא לשם לימוד תורה. בעבר נתנו לו שמות שונים: כירכר, פרפרה, גלילון, חזרזר דרייעדל. איתמר, בנו של אליעזר בן יהודה, טען שהוא המציא את המילה סביבון כשהיה בן 5. על הסביבון כתובות האותיות: **נס גדול היה פה**. ובחזן לארץ במקום **פ** כתוב **שם**.

19. דמי חנוכה, מעות חנוכה

נהוג בחנוכה לתת לילדים **דמי חנוכה** – סכום כסף, כדי לעודדם להגביר את לימוד התורה אותה רצו היוונים להשכיח מעם ישראל.

20. פרשת הנשיאים, זאת חנוכה

בכל אחד מימי החנוכה קוראים בתורה **בפרשת הנשיאים** (במדבר ז') – הקורבנות שהביאו נשיאי ישראל בעת **חנוכה** המשכן בימי משה במדבר סיני, נשיא אחד בכל יום.

ביום השמיני והאחרון של חנוכה, קוראים את הפרשות של ארבעת הנשיאים הנותרים ואת סיום הפרשה הפותחת במילים: "זאת חנוכה המזבח וכו' " (במדבר ז', פ"ד). לכן היום השמיני של חנוכה נקרא זאת חנוכה.

ערך: שמואל כ"ץ, רב בית הספר ממ"ד תורני לבנות הר-נוף ות"ת ממ"ד 'נחלה' הר-נוף; אולפנת חורב, ירושלים